

V. Zabrodin. The predominance of publications and studies of the official version of events led, on the one hand, to the formation of a distorted view of war in Afghanistan by Soviet society, and, on the other, contributed to the decline of confidence in power and ultimately accelerated the collapse of the communist regime in the USSR.

Originality. *More than a hundred scientific, popular science and non-fiction works published in the USSR in 1980-1991 that deal with Soviet aggression in the Democratic Republic of Afghanistan have been investigated in the article. The content of the regulatory framework which determined the contents and nature of the information has been analyzed that could be published on the pages of Soviet editions. On this basis, the evolution of the official version of the Soviet Union's involvement in the Afghan crisis has been traced and reflected in scientific literature and journalism. The role of censorship and the propaganda orientation of most publications have been established, which makes it possible to define them as part of the internal policy of the Soviet leadership to propagate the Soviet invasion of Afghanistan. The stages during which the nature of Afghan-related publications was altered have been highlighted.*

Key words: *Democratic Republic of Afghanistan, Limited contingent of Soviet troops, censorship, historiography, journalism.*

Одержано редакцією 22.09.2020
Прийнято до публікації 6.11.2020

УДК 94 (5)

DOI: 10.31651/2076-5908-2020-2-112-120

БАЗАН Юлія Володимирівна,
аспірантка кафедри всесвітньої
історії Центральноукраїнського
державного педагогічного
університету ім. В. Винниченка,
e-mail: yulia962018@gmail.com
Orcid ID: 0000-0002-0989-0842

«АФГАНСЬКЕ ПИТАННЯ» НА ШОСТІЙ НАДЗВИЧАЙНІЙ СПЕЦІАЛЬНІЙ СЕСІЇ ГЕНЕРАЛЬНОЇ АСАМБЛЕЇ ООН (10–14 СІЧНЯ 1980 Р.)

У статті розглянуто обговорення «афганського питання» на Шостій надзвичайній спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН 10–14 січня 1980 р. на підставі офіційних документів ООН. Висвітлено виступи представників делегацій, значну увагу приділено аргументації представників СРСР та ДРА. Детально проаналізовано статтю 51 Статуту ООН (право на індивідуальну та колективну самооборону). Доведено правомірність обговорення «афганського питання», слабкість радянської доказової бази та необхідність реформування механізмів ООН у врегулюванні подібних проблем.

Ключові слова: *Генеральна Асамблея ООН; радянська інтервенція; Демократична Республіка Афганістан; «холодна війна».*

Постановка проблеми. Однією із найбільш масштабних подій епохи «холодної війни» стала війна Радянського Союзу в Демократичній республіці Афганістан (ДРА). В кінці грудня 1979 р. СРСР здійснив агресію проти нейтральної держави, одного з активних учасників Руху неприєднання, брав участь у громадянській війні в цій країні в 1980–1989 рр., що істотно загострило міжнародну ситуацію, погіршило відносини Радянського Союзу із Заходом, ісламським світом, країнами «третього світу», деякими соціалістичними країнами. Від закінчення Другої світової війни це була перша силова акція, здійснена СРСР за межами соціалістичної співдружності. Світова спільнота сприйняла радянську інтервенцію як істотну загрозу для міжнародного миру та безпеки. Проявом цього став розгляд ситуації, що склалася навколо Афганістану, надзвичайною спеціальною сесією ГА ООН. Перед цим постійний член Ради Безпеки СРСР заблокував роботу цього органу, через що він надовго втратив можливість реально впливати на афганську кризу. Очевидною стала неефективність механізмів зі стримування агресії в рамках ООН, коли одним із агресорів був постійний член Радбезу.

Збройна агресія, яку розпочала Російська Федерація у 2014 р. проти України, засвідчила порушення фундаментальних норм та принципів міжнародного права і вкотре засвідчила нездатність ООН вплинути на країну-агресора, який є постійним членом Радбезу. Саме тому розгляд «афганської проблеми» в ООН в січні 1980 р. є цілком на часі та заслуговує на особливу увагу дослідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес дослідників до різних проблем, пов'язаних із радянською інтервенцією в Афганістан, постійно зростає. Про це свідчить широка історіографічна база, яка налічує близько 1000 найменувань [1]. Більшість праць належить перу професійних військових, які висвітлюють переважно історію військових дій. Авторами деяких праць є дипломати. Значно менше висвітлено юридичні аспекти та міжнародно-правова-правова оцінка політики СРСР щодо Афганістану. Вперше обговорення «афганського питання» в ООН торкнувся радянський правознавець С. В. Пунжин. Він же спробував дати міжнародно-правову оцінку дій СРСР [2]. Російський історик В. С. Христофоров дослідив реакцію міжнародної спільноти на вторгнення радянських військ в Афганістан, політичні зусилля ООН по врегулюванню ситуації навколо Афганістану [3]. Російська вчена Т. К. Рабуш проаналізувала зміст резолюцій Генеральної Асамблеї ООН щодо становища в Афганістані та його наслідків для міжнародного миру та безпеки [4]. Ґрунтовний аналіз обговорення «афганського питання» на засіданнях РБ ООН та ГА ООН у січні 1980 р. здійснив український історик О. Л. Ковальков [5]. Водночас, розгляд «афганського питання» на Шостій надзвичайній спеціальній сесії ООН не став предметом цілеспрямованого дослідження.

Мета статті полягає у дослідженні на основі журналів засідань Шостої надзвичайної спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН обговорення «афганського питання» та його впливу на систему міжнародних відносин в період «холодної війни».

Виклад основного матеріалу. До початку грудня 1979 р. члени «афганської четвірки» Політбюро ЦК КПРС Д. Ф. Устинов, Ю. В. Андропов, А. А. Громико, Б. М. Пономарьов остаточно схилилися до думки про доцільність військового вторгнення в Афганістан. На початку грудня Ю. В. Андропов представив Л. І. Брежневу записку, в якій доводив переконував необхідність військового втручання в ситуацію, яка склалася в Афганістані: «Зараз немає гарантій, що Амін, прагнучи зміцнити особисту владу, не перейде на Захід». Рішення про інтервенцію СРСР в Афганістан Політбюро ЦК КПРС прийняло 12 грудня 1979 р. Радянські війська перетнули радянсько-афганський кордон 25 грудня, а 27 грудня під час штурму президентського палацу «Тадж-Бек» Х. Амін був убитий. Новим керівником Афганістану став Б. Кармаль. У вітальній телеграмі Л. І. Брежнева Кармалю йшлося: «Упевнений, що в нинішніх умовах афганський народ зуміє захистити завоювання Квітневої революції» [6, 252].

У Кремлі чудово розуміли, що для світової громадськості потрібно знайти логічне пояснення інтервенції радянських військ до сусідньої країни. Тому вже 27 грудня 1979 р. Політбюро прийняло кілька документів (всього 8 найменувань) під загальною назвою «Про наші кроки у зв'язку з розвитком становища навколо Афганістану». У всіх них підкреслювалося, що радянські війська введені на прохання нового уряду на чолі з Б. Кармалем для захисту Афганістану від нападу ззовні. У додатку 6 протоколу № 177 під назвою «Про пропагандистське забезпечення нашої акції щодо Афганістану» йшлося:

1. введення радянських військ на територію Демократичної Республіки Афганістан здійснене у відповідь на багаторазові прохання афганського керівництва та має на меті відбиття зовнішньої агресії, котра загрожувала здобуткам Саурської революції;

2. це введення здійснене відповідно до статті 51 Статуту ООН (право на індивідуальну та колективну самооборону), а також статті 4 Договору про дружбу, добросусідство і співробітництво між СРСР і ДРА;

3. питання перебування радянських військ на території ДРА лежить у сфері двосторонніх відносин між СРСР і ДРА;

4. зміни у політичному керівництві ДРА є внутрішнім суверенним правом народу цієї країни, СРСР і радянські війська не причетні до цього [7, 10].

Офіційна позиція радянського керівництва була викладена в інтерв'ю Л. І. Брежнєва газеті «Правда» 13 грудня 1980 р. У ньому він підкреслював: «... імперіалізм разом зі своїми поплічниками почав по суті справи неоголошену війну проти революційного Афганістану ... Вчинити інакше – означало б дивитися пасивно, як на нашому південному кордоні виникає вогнище серйозної загрози безпеці Радянської держави» [8].

Ситуація навколо Афганістану стала предметом обговорення в ООН. На початку січня 1980 р. на засіданнях Ради Безпеки розглядалося «афганське питання» за участю делегацій 42-х країн. Результатом дебатів став проект резолюції S/13729, за який проголосували 12 країн: Бангладеш, КНР, Мексика, Нігер, Норвегія, Португалія, Великобританія, США, Туніс, Філіппіни, Франція, Ямайка. «Проти» голосували представники СРСР і НДР. Замбія утрималася від голосування. Внаслідок того, що Радянський Союз як постійний член Ради Безпеки застосував право вето, проект резолюції було відхилено. На вимогу Радбезу була скликана Шоста надзвичайна спеціальна сесія Генеральної Асамблеї, робота якої тривала з 10 по 14 січня 1980 р., головою якої був обраний Салім Ахмед Салім – представник Об'єднаної Республіки Танзанії при ООН. Всього відбулося 7 пленарних засідань сесії [3, 119].

Першим 10 січня виступив міністр закордонних справ ДРА Ш. М. Дост. Він заявив, що події, які відбулися в Афганістані, не можна назвати надзвичайними та такими, які можуть загрожувати міжнародній безпеці. Міністр наголосив на тому, що не бачить сенсу у скликанні надзвичайної спеціальної сесії та обговорення ситуації, що склалася в ДРА, адже це є її внутрішньою справою. Значну увагу Дост приділив висвітленню радянсько-афганської версії подій 27 квітня 1978 р., здобутків Саурської революції та позитивних соціально-економічних перетворень в країні. Далі він перейшов до аргументації причин вступу обмеженого контингенту радянських військ (ОКРВ) на територію ДРА. «По-перше, це питання двохстороннього характеру, що стосується лише СРСР та ДРА, не суперечить статті 51 Статуту ООН та Угоді про дружбу, добросусідство і співробітництво між СРСР та ДРА від 5 грудня 1978 р. По-друге, місія вступу радянських військ до Афганістану полягає у відбитті зовнішньої агресії, і як тільки зникне загроза іноземної агресії, ОКРВ буде виведений з країни» [10, 4 – 6].

Далі виступив представник Японії Нісіборі. Він висловив занепокоєння радянською інтервенцією в ДРА. Нісіборі наголосив, що радянські дії в Афганістані становлять загрозу не лише для Близького Сходу і Південно-Західної Азії, а й для міжнародної безпеки та миру загалом. Він підкреслив, що СРСР як постійний член Ради Безпеки ООН несе велику відповідальність за підтримку миру, і той факт, що ця країна наклала вето на резолюцію Радбезу свідчить про кризу системи міжнародних відносин. Він закликав до негайного виведення радянських військ із ДРА [10, 6 – 7].

Рішуче засудив радянську інтервенцію представник Сенегалу Кане. У своїй доповіді він порівняв тодішню політику СРСР в Афганістані з політикою нацистської Німеччини, яка 12 березня 1938 р. анексувала Австрію та знищила престиж Ліги Націй [10, 7 – 9].

Ярошек (Польща) вважав «афганського питання» виключно внутрішньою справою ДРА. Він взагалі закидав Генеральній Асамблеї порушення статті 2 Статуту ООН. («Цей Статут жодною мірою не дає Організації Об'єднаних Націй права на втручання в справи, які належать до внутрішньої компетенції будь-якої держави...») [10, 10 – 12].

Далі був емоційний виступ представника Китаю Чень Ду. Він висловив глибоке занепокоєння та розцінив агресивні дії СРСР в ДРА як новий етап в експансіоністській політиці у «третьому світі». Він зауважив, що під дискусії в Раді Безпеки радянський представник не міг навіть точно відповісти на питання, хто запросив радянські війська в Афганістан. За словами китайського представника, є лише одна відповідь – саме радянський уряд «запросив» радянські війська до Кабула. Чень Ду назвав радянське пояснення мети перебування своїх військ в ДРА необхідністю відбиття зовнішньої агресії абсурдним. «Адже чи можна сьогодні знайти солдата будь якої іншої іноземної країни, крім радянської? Чи не є радянські війська тією зовнішньою агресією і загрозою для Афганістану та сусідніх країн»? Він стверджував, що якщо вчасно не зупинити СРСР, то його апетити зростатимуть [10, 12 – 14].

Наступного дня ГА поновила слухання «афганського питання». Першим виступив представник Канади Бартон. Він підкреслив, що акція СРСР є загрозою для міжнародного

миру та стабільності. Бартон заперечив мотиви радянської інтервенції в Афганістан і стверджував, що радянські війська воюють не із зовнішнім агресором, а із самими афганцями. Представник Канади закликав засудити дії СРСР світовою спільнотою [11, 16 – 17]. Ла Рокка (Італія) висловив глибоку стурбованість стражданнями афганського народу, тяжким становищем біженців. Він наполягав на негайному виведенні радянських військ з території Афганістану [11, 17].

Постійний представник СРСР при ООН О. О. Трояновський висловив категоричну незгоду із самим фактом обговорення «афганського питання», назвавши цей розгляд нелегітимним та грубим порушенням суверенітету ДРА. Далі Трояновський говорив про здобутки Саурської революції 27 квітня 1978 р., після чого звинуватив Китай та США у намаганні їх підірвати. З метою обґрунтування дій Радянського Союзу він послався на статтю 51 Статуту ООН та Угоду про дружбу, добросусідство і співробітництво між СРСР та ДРА від 5 грудня 1978 р. Радянський представник наголосив, що «афганське питання» створено штучно США та Китаєм [11, 19 – 20].

Як видно, промова радянського дипломата цілком відповідала пунктам протоколу «Про пропагандистське забезпечення нашої акції щодо Афганістану» від 27 грудня 1979 р. При цьому досвідчений дипломат усвідомлював розуміючи слабкість радянської позиції. Він згадував, що в телеграмі від А. А. Громико йому вказувалося при розгляді «афганського питання» посилатися на статтю 51 статуту ООН, в якій йшлося про невід'ємне право на індивідуальну або колективну самооборону. О. О. Трояновський розумів, що це не витримувало жодної критики, адже згідно статті 51 будь-які міри, прийняті для індивідуальної або колективної самооборони, не повинні зачіпати повноважень і відповідальності Ради Безпеки щодо вжиття в будь-який час таких дій, які він вважатиме необхідними для підтримання або встановлення міжнародного миру і безпеки. Радянський дипломат згадував, що і він, і міністр закордонних справ Афганістану Ш. М. Дост мало що могли зробити, щоб змінити хід дебатів в ООН, які нагадували гру в одні ворота. Причина полягала у тому, що дипломати були мало озброєні фактами, які склалися із скупих свідчень із московських газет і радіопередач. Натомість виступ представника США Д. Макгенрі був наповнений деталями про події, які відбувалося в Кабулі в ту ніч, коли там був вбитий Амін і відбулася зміна влади. Це стало яскравим свідченням того, що ЦРУ мало в Афганістані хороші джерела інформації [12, 383 – 385].

У зв'язку з викладеним вище, доцільно зупинитися на аналізі статті 51 Статуту ООН. Відповідно до неї, реалізація державою права на індивідуальну або колективну самооборону можлива в разі збройного нападу, причому «до тих пір, поки Рада Безпеки не прийме заходів, необхідних для підтримки міжнародного миру і безпеки». Про заходи, вжиті державою при здійсненні права на самооборону, необхідно негайно повідомляти Раду Безпеки. Стаття є чіткою і недвозначною і не потребує розширеного тлумачення щодо дій, що ведуть до початку реалізації права на самооборону.

Тут слід зіставити Статут ООН в цілому, ст. 51 Статуту і визначення агресії. У них поняття «акт агресії» і «збройний напад» не ідентичні. Не кожен акт агресії є збройним нападом, і не кожний збройний напад може бути кваліфікований як акт агресії. Мабуть, з різновидів дій, які кваліфікуються як акт агресії (ст. 3 Визначення агресії), не всі можуть бути віднесені до збройного нападу. Крім того, якщо наявність збройного нападу встановлює саме постраждала держава, то кваліфікація акту агресії складає виняткове право Ради Безпеки [13].

Слід особливо підкреслити обов'язок держави, що здійснює самооборону, інформувати Раду Безпеки про вжиті заходи. Це положення не є чисто формальним, другорядним, як може здатися на перший погляд. Воно повинно забезпечити можливість реалізації Радою Безпеки покладеної на нього головної відповідальності за підтримання міжнародного миру та безпеки. Відсутність такого повідомлення свідчить або про порушення Статуту, або про те, що ситуації, що викликає право на самооборону, не було. Таким чином, застосування права на самооборону пов'язується не з актом агресії, а з озброєним нападом і обумовлено суворим дотриманням ст. 51 Статуту ООН. Використання права на самооборону з порушенням положень ст. 51 Статуту ООН не можна визнати правомірним [2, 129]. Відомо, що ані ДРА, ані СРСР зі зверненнями до Ради Безпеки не зверталися.

Повернімося далі до обговорення «афганського питання». Позицію радянського представника підтримав Флорін (представник НДР) [17, 24 – 26]. Представник Пакистану Шахі обґрунтування радянської сторони своїх дій в Афганістані назвав не переконливими. Він підняв питання афганських біженців, які стали «...серйозною проблемою для Пакистану, адже їх присутність поклала важкий тягар на країну з обмеженими ресурсами» [11, 27 – 29].

11 січня 1980 р. відбулося третє пленарне засідання Шостої надзвичайної спеціальної сесії ГА ООН. Першим виступив представник Албанії Балета. Він засудив обґрунтування СРСР своїх дій в ДРА, назвавши його «чистим шахрайством». Балета наголошував, що державний переворот у Кабулі минулого місяця та багато інших радянських акцій в Афганістані, що передували йому, доволі чітко показують, що трагедія афганського народу ретельно та жорстоко готувалася цивільним та військовим штабами у Кремлі [14, 31 – 33].

Представник В'єтнаму Ха Ван Лау стверджував, що ООН займається втручанням у внутрішні справи ДРА. Не обійшлося без звинувачень в усіх бідах та проблемах Афганістану на адресу США та КНР [14, 36 – 39].

Лепретт (Франція) наголосив, що виправдання СРСР своїх дій статтею 51 Статуту ООН та Угодою від 5 грудня 1978 р. є недоречним, адже уряд, що визначав долю Афганістану до 24 грудня 1979 р., був ліквідований після прибуття до Кабула іноземних військ [14, 41 – 42]. За словами Алагані (Саудівська Аравія), СРСР не надав жодних доказів присутності в Афганістані іноземних армій чи військ. Радянські війська вторглися на територію ДРА, щоб покласти край національному опору [14, 42 – 43].

У своєму виступі на четвертому пленарному засіданні, яке відбулося 12-го січня, представник Болгарії Янков наголосив, що СРСР насправді надає політичну, економічну та військову допомогу ДРА. Янков, як і представник Монголії Дашцерен, виступ якого був наступним, заперечували необхідність розгляду ГА «внутрішньої ситуації в Афганістані», називаючи це грубим порушення Статуту ООН [15, 47 – 49].

Макгенрі (США) наголосив на всій серйозності обговорюваного питання: «Афганістан, член ООН, був окупований іншим членом ООН – СРСР». Далі він вів мову про те, що уряд ДРА був повалений і замінений режимом, обраним Радянським Союзом, що означає порушення ним права кожного народу на самовизначення. Представник США називав обґрунтування СРСР своїх в Афганістані абсурдними та висловив глибоке незадоволення звинуваченнями на адресу США. Також він закликав до необхідності запровадження проти СРСР санкцій за грубе ігнорування міжнародного права: відмова від культурних обмінів, торгових місій і навіть літніх Олімпійських ігор 1980 р. [15, 54 – 55].

12-го січня 1980 р. відбулося п'яте засідання. Першим до слова був запрошений представник Української РСР В. О. Кравець. Він говорив про недоцільність розгляду «афганського питання» в ООН, перераховував здобутки Саурської революції та переказав офіційну радянську версію подій в Афганістані. Його промова майже повністю повторювала виступ О. О. Трояновського [16].

Представник Великої Британії Парсонс відкинув звинувачення Радянського Союзу у згортанні «розрядки» і спробах воскресити «холодну війну» на адресу західних країн та вимагав негайного виведення радянських військ з території ДРА [17, 72 – 74]. Натомість Холай (Угорщина) висловив своє занепокоєння винесенням «так званого питання про ситуацію в Афганістані» на загальне обговорення в ООН. Він підкреслив, що «Угорщині дуже прикро чути, як з трибуни ООН лунають заклики про засудження добросусідської допомоги і підтримки Радянським Союзом афганського народу, називаючи його агресією, інтервенцією, окупацією» [17, 74 – 75].

Обговорення афганської проблеми було поновлене 14 січня 1980 р. Із засудженням військової інтервенції СРСР до Афганістану виступили представники Філіппін, Свазіленду, Марокко, Шрі-Ланки, Індонезії, Народної Республіки Кампучія. Натомість представник Мексики говорив про недоцільність розгляду «афганського питання» в ООН, адже, за його словами, ця ситуація не загрожує міжнародній безпеці та миру. Таку ж позицію зайняли представники Чехословаччини (Гулінський) та Білоруської РСР (Долгучіц) [18].

Того ж дня відбулося заключне засідання. Першим виступив представник Домініканської Республіки. Він підняв питання про систему вето в РБ ООН та закликав

раз і назавжди змінити цю систему. Адже наявна система ніколи не зможе забезпечити повагу до принципів, на яких базується ООН. Блум (Ізраїль) назвав позицію СРСР лицемірною і цинічною. «Адже саме Радянський Союз, який окупував Афганістан, протягом багатьох років ініціював в ООН численні ініціативи проти втручання у внутрішні справи інших держав та проти застосування сили в міжнародних відносинах» [19, 95].

Роа Коурі, представник Куби, виступив з підтримкою соціалізму на чолі з СРСР та засудив імперіалізм на чолі з США, який, за його словами приніс людству смерть, гноблення, відсталість, голод, хвороби. Натомість представники Югославії (Коматіна), Сьєрра-Леоне, Болівії, Мадагаскару, Нікарагуа, Гватемали виступили із засудженням радянської військової інтервенції до ДРА та закликали до негайного виведення радянських військ [19, 96].

Із засудженням дій СРСР, незгодою з аргументами радянської делегації та закликом до негайного виведення радянських військ із Афганістану виступили представники Австрії (Клестіл), Індії (Мішара), Республіки Берег Слонової Кістки (Темель), Австралії (Андерсон), Папуа-Нової Гвінеї (Матане), Анголи (де Фігуейредо), Гамбії (Салах), Перу (Палма), Катару (Джамал), Бахрейну (Ал-Саффар), Нової Зеландії (Франціс), Чилі (Каналес), Ліберії (Тубман), Єгипту (Еларабі), Португалії (Перейра), Сінгапуру (Кох), Малайзії (Зайтон), Папуа Нова Гвінеї (Матане), Анголи (де Фігуейредо), Гамбії (Салах), Перу (Палма), Непалу (Бхатт), ФРН (Вехмар), Кувейту (Бішара), Норвегії (Алгард), Швеції (Тунборг), Бангладешу (Карім), Еквадору (Креспо-Залдумбіде), Нігерії (Кларк), Іспанії (де Пініес), Бразилії (Буено), Колумбії (Леваньо) [19].

Після чотириденних дебатів відбулося голосування за проект резолюції, в якій ГА ООН закликала до «негайного, безумовного і повного виведення іноземних військ з Афганістану» і надання афганському народу права «визначити свою власну форму правління ... без якого б то не було втручання ... примусу або тиску ззовні». Дії СРСР у Афганістані класифікувалися як «іноземна збройна інтервенція» [4, с. 23].

В результаті резолюція A/RES/ES-6/2 була прийнята переважною більшістю голосів: 104 голоси «за». Проти резолюції проголосували 18 держав (СРСР і практично всі держави-члени Організації Варшавського договору, крім Румунії, яка не брала участі в голосуванні, і ряду держав – найближчих союзників СРСР в «третьому світі»: Сирія, Лаос, В'єтнам, Монголія, Куба, Народна Демократична Республіка Ємен, Ангола, Ефіопія, Мозамбик і, зрозуміло, сама Демократична Республіка Афганістан). Утрималися від голосування також 18 держав: в їх числі були друзя СРСР Індія, Алжир, Кіпр, Нікарагуа і навіть Фінляндія (єдина з «капіталістичних» країн, що не проголосувала жодного разу проти перебування СРСР в Афганістані за всі 1980-і рр.). Переважна більшість держав «капіталістичного блоку» і їх союзники в «третьому світі» засудили дії СРСР. У свою чергу, підтримали СРСР його союзники по Організації Варшавського договору і найближчі союзники в «третьому світі» [5, 91].

Висновки. Агресія СРСР проти нейтральної держави суперечила Статуту ООН, становила серйозну загрозу для міжнародного миру й безпеки. Обговорення «афганського питання» на Шостій надзвичайній спеціальній сесії ГА ООН було цілком правомірним.

СРСР та ДРА зайняли програвшу позицію з погляду принципів міжнародного права. Радянський Союз і Афганістан стверджували, що проти ДРА здійснювалася агресія ззовні. Однак, переконливих доказів збройного нападу на Афганістан Радянським Союзом так і не було представлено. Право ж визначати акти агресії відповідно до Статуту ООН належить Раді Безпеки, але ні СРСР, ні ДРА до Ради Безпеки з відповідним проханням не зверталися. Рада Безпеки цього питання не розглядала, ніяких рішень не приймала. З викладеного випливає, що наявність агресії не можна вважати встановленим фактом.

СРСР і ДРА посилялися на право на індивідуальну і колективну самооборону і статті 51 Статуту ООН. Однак обговорення в ГА продемонструвало, що жодних переконливих доказів потреб у самообороні не було надано. Окрім того, в частині застосування статті 51 аргументація Радянського Союзу і Афганістану відзначалася суперечливістю. Обидві делегації заперечували проти обговорення питання в ГА ООН, стверджуючи, що становище в Афганістані – його суто внутрішня справа, а введення військ обумовлюється лише

двосторонніми домовленостями. Тим самим фактично заперечувалася наявність агресії, збройного нападу зовні, що унеможливило застосування статті 51 Статуту ООН. У той же час, коли розгляд питання, всупереч запереченням, розпочався, СРСР і ДРА вперто посилалися на статтю 51 Статуту ООН. Ще однією хитрою позицією СРСР і ДРА було те, що навіть у випадку застосування права на самооборону, згідно з тією самою 51-ю статтею країни, що ним скористалися, мали негайно поставити до відома про це Раду Безпеки ООН. Ані СРСР, ані ДРА цього, як відомо, не зробили.

Результати голосування за резолюцію A/RES/ES-6/2 засвідчили слабкість радянської доказової бази та гучну поразку СРСР на міжнародній арені. Обговорення «афганського питання» в ГА продемонструвало неефективність механізмів ООН у врегулюванні подібних проблем та необхідність реформування організації, адже рішення Генеральної Асамблеї мають лише рекомендаційний характер.

Список використаної літератури

1. Костиця А. А. Историография, источниковедение, библиография спецоперации СССР в Афганистане (1979 – 1989 гг.) / А. А. Костиця. – Донецк: ООО «ИПП «Промінь», 2009. – 600 с.
2. Пунжин С. М. Ввод советских войск в Афганистан: международно-правовые проблемы / С. М. Пунжин // Советское государство и право. – 1990. – № 5. – С. 123 – 130.
3. Христофоров В. С. Политическое урегулирование афганской проблемы в контексте международных отношений в 1980-е гг. / В. С. Христофоров. // Вестник Российского государственного гуманитарного университета. – 2014. – № 18. – С. 116 – 125.
5. Рабуш Т. В. «Афганский вопрос» в 1980-е годы и резолюции ООН / Т. В. Рабуш. // Вестник Северного (Арктического) федерального университета. – 2018. – № 5. – С. 15 – 24.
6. Ковальков О. Л. «Афганське питання» в роботі Ради Безпеки та Генеральної Асамблеї ООН в січні 1980 р. / О. Л. Ковальков. // *Universum Historiae et Archaeologiae = The Universe of History and Archeology = Універсум історії та археології = Універсум истории и археологии.* – 2018. – Т. 1 (26). – С. 81 – 93.
7. Брачев В. С. Политика СССР в отношении Афганистана в 1978 – 1991 годах / В. С. Брачев, М. Ф. Полюнов // Научный диалог. – 2019. – № 9. – С. 246–261.
8. Гроссман А. С. Секретные документы из особых папок. Афганистан: Политический архив XX века // Вопросы истории. – 1993. – № 3. – С. 3 – 33.
9. Правда. – Москва. – 1980. – 13 января.
10. Правда. – Москва. – 1979. – 29 декабря.
11. UN. GA. Official records. Sixth emergency special session. 1st plenary meeting 10 January 1980. New York. – P. 1 – 14.
12. UN. GA. Official records. Sixth emergency special session. 2nd plenary meeting 11 January 1980. New York. – P. 15 – 29.
13. Трояновський О. Через годы и расстояния (история одной семьи) [Електронний ресурс] / О. Трояновський // Вагриус. – 1997. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.profilib.com/chtenie/134241/oleg-troyanovskiy-cherez-gody-i-rasstoyaniya-istoriya-odnoy-semi-62.php>.
14. Статут Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс] // Департамент громадської інформації ООН. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: http://www.un.org.ua/images/UN_Charter_Ukrainian.pdf.
15. UN. GA. Official records. Sixth emergency special session. 3rd plenary meeting 11 January 1980. New York. – P. 31 – 46.
16. UN. GA. Official records. Sixth emergency special session. 4th plenary meeting 12 January 1980. New York. – P. 47 – 59.
17. Виступ глави делегації і постійного представника Української РСР при ООН В. О. Кравця на VI надзвичайній спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН з питання «Становище в Афганістані»; 12.01.1980 р. // Українська РСР на міжнародній арені: Зб. Документів і матеріалів. 1976 – 1980 рр. / Упоряд. і авт. комент.: І. Л. Новиченко, В. П. Степанов, Ю. В. Костенко та ін. – К.: Політвидав України, 1984. – С. 69 – 73.
18. UN. GA. Official records. Sixth emergency special session. 5th plenary meeting 12 January 1980. New York. – P. 61 – 79.
19. UN. GA. Official records. Sixth emergency special session. 6th plenary meeting 14 January 1980. New York. – P. 81 – 93.
20. UN. GA. Official records. Sixth emergency special session. 7th plenary meeting 14 January 1980. New York. – P. 95 – 117.

21. Ковальков О. Л. Пропагандистське супроводження радянського вторгнення до Афганістану / О. Л. Ковальков. // Наукові записки. Серія: Історичні науки. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2014. – № 19. – С. 123 – 129.
22. Рубцов Ю. В. Советский Союз в необъявленной войне в Афганистане (1979 – 1989 годы) / Ю. В. Рубцов. // Новая и новейшая история. – 2009. – № 1. – С. 48 – 71.
23. Tanner S. Afghanistan. A Military History From Alexander The Great To The Fall Of The Taliban. – Cambridge: Da Capo Press, 2002. – 351 p.

References

1. Kostyrya, A. A. (2009). Historiography, historical source study, bibliography of special operation of the USSR in Afghanistan (1979 – 1989). Donetsk: ООО «JPP Promin» (in Russ.)
2. Punzhin, S. M. (1990). The entry of Soviet troops into Afghanistan: international legal problems. *Sovetskoe gosudarstvo i pravo (Soviet state and law)*, 5, 123 – 130 (in Russ.)
3. Hristoforov, V. S. (2014). Political settlement of the Afghan problem in the context of international relations in the 1980s. *Vestnik Rossijskogo gosudarstvennogo gumanitarnogo universiteta (Bulletin of the Russian State University for the Humanities)*, 18, 116 – 125 (in Russ.)
4. Rabush, T. V. (2018). The Afghan Question in the 1980s and UN Resolutions. *Vestnik Rossijskogo gosudarstvennogo gumanitarnogo universiteta (Bulletin of the Northern (Arctic) Federal University)*, 5, 15 – 24 (in Russ.)
5. Kovalkov, O. L. (2018). The «Afghan question» in the work of SC & GA of UNO in January, 1980. *Universum Historiae et Archeologiae = The Universe of History and Archeology = Universum istorii ta arkheolohii = Unyversum ystoryy y arkheolohyy*, 1(26), 81 – 93 (in Ukr.)
6. Brachev, V. S., Polyinov, M. F. (2019). USSR Policy on Afghanistan in 1978 – 1991. *Nauchnyi dialog (Scientific dialogue)*, 246 – 261 (in Rus.)
7. Grossman, A. S. (1993). Secret documents from special folders. Afghanistan: Twentieth Century Political Archive. *Voprosy istorii (History issues)*, 3, 3 – 33 (in Rus.)
8. Truth (1980). Moscow, January 13 (in Rus.)
9. Truth (1979). Moscow, December 29 (in Rus.)
10. UN. GA. Official records. Sixth emergency special session. 1st plenary meeting (1980). New York, January 10, 1 – 14
11. UN. GA. Official records. Sixth emergency special session. 2nd plenary meeting (1980). New York, January 11, 15 – 29
12. Troyanovs'kij, O. (1997). Through Years and Distances. *Vagrius*. Retrieved from <http://www.profilib.com/chtenie/134241/oleg-troyanovskiy-cherez-gody-i-rasstoyaniya-istoriya-odnoy-semi-62.php> (in Rus.)
13. Charter of the United Nations (2008). The UN Department of Public Information. Retrieved from http://www.un.org.ua/images/UN_Charter_Ukrainianpdf (in Ukr.)
14. UN. GA. Official records. Sixth emergency special session. 3rd plenary meeting (1980). New York, January 11, 31 – 46
15. UN. GA. Official records. Sixth emergency special session. 4th plenary meeting (1980). New York, January 12, 47 – 59
16. Novychenko, I. L., Stepanov, V. P., Kostenko, Yu. V. (1984). Ukrainian SSR at the international arena. Kyiv: *Politydav Ukrainy (Political Publishing House of Ukraine)* (in Ukr.)
17. UN. GA. Official records. Sixth emergency special session. 5th plenary meeting (1980). New York, January 12, 61 – 79
18. UN. GA. Official records. Sixth emergency special session. 6th plenary meeting (1980). New York, January 12, 81 – 93
19. UN. GA. Official records. Sixth emergency special session. 7th plenary meeting (1980). New York, January 12, 95 – 117
20. Kovalkov, O. L. (2014). Propaganda support of the Soviet invasion of Afghanistan. *Naukovi zapysky KDPU im. V. Vynnychenka (Proceedings Volodymyr Vynnychenko Kirovograd State Pedagogical University)*, 19, 123 – 129 (in Ukr.)
21. Rubtsov, Yu. V. (2009). Soviet Union in the undeclared war in Afghanistan (1979 – 1989). *Novaya i noveyshaya istoriya (New and recent history)*, 1, 48 – 71 (in Rus.)
22. Tanner, S. Afghanistan (2002). A Military History From Alexander The Great To The Fall Of The Taliban. *Cambridge: Da Capo Press*

BAZAN Yuliia, Postgraduate student of the Department of World History Central Ukrainian State Pedagogical Volodymyr Vynnychenko University,
e-mail: yulia962018@gmail.com

THE «AFGHAN QUESTION» AT THE SIXTH EMERGENCY SPECIAL SESSION OF THE UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY (10–14 JANUARY 1980)

Abstract. Introduction. Soviet invasion to the Democratic Republic of Afghanistan in December 1979 and continued participation of the USSR in the Afghan crisis became the most high-profile event of international life of 1970 – 80-th. The world community perceived Soviet intervention as a significant threat to international peace and security. The Sixth emergency special session of the United Nations General Assembly was held to consider the situation in Afghanistan.

The purpose of the article is to investigate the discussion of the «Afghan issue» at the Sixth emergency special session of the United Nations General Assembly 10 – 14 January 1980 and to analyze the impact of the «Afghan issue» on the system of international relations during the Cold War.

Results. The Security Council met from 5 to 9 January 1980 to consider the situation in Afghanistan and its implications for international peace and security.

A draft resolution calling for the immediate, unconditional and total withdrawal of the foreign troops was vetoed by the Soviets on 7 January. Two days later the Security Council adopted Resolution 462 acknowledging the lack of unanimity of its permanent members was preventing them from fulfilling their primary duty of maintaining peace and security, invoking the General Assembly's «Uniting for Peace» resolution calling for an emergency special session. This was adopted with 12 supports, 2 opposes (USSR and German Democratic Republic), with 1 abstention (Zambia).

At the Sixth emergency special session was dominated by questions of its legitimacy. Afghanistan and the Soviet Union denounced the meeting as interfering with domestic affairs of a Member State and that they were exercising their Treaty of Friendship and their right to collective self-defense under Article 51 of the UN Charter. Most of the delegations rejected the arguments of the Soviet and Afghan sides. 108 countries condemned the Soviet aggression on January, 14 (18 countries abstained, the same number supported the USSR).

Conclusion. The General Assembly adopted Resolution ES-6/2 strongly deploring the recent armed intervention in Afghanistan and calls for the immediate, unconditional and total withdrawal of the foreign troops from Afghanistan. However, the decisions of the General Assembly were recommendatory. In addition, the consideration of the «Afghan issue » at the United Nations has shown the lack of a mechanism for influencing an aggressor country that has a veto power in the UN Security Council. These events also marked the transition to a new phase of the Cold War in international relations.

Key words: General Assembly of the United Nations; Soviet invasion; The Democratic Republic of Afghanistan; Cold War.

Одержано редакцією 12.10.2020
Прийнято до публікації 6.11.2020

УДК 719:008-048.42(474.5)

DOI: 10.31651/2076-5908-2020-2-120-127

ХАРКОВЕНКО Роман

Володимирович,

кандидат історичних наук, головний спеціаліст Міністерства культури та інформаційної політики України, e-mail: kredo3@ukr.net

Orcid ID: 0000-0002-3447-1391

МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ РЕСПУБЛІКИ ЛИТВА

У статті аналізуються міжнародні особливості охорони пам'яток культурної спадщини Республіки Литва. Здійснено огляд пам'яток охоронного законодавства і принципів державного управління вказаної республіки. Виокремлено національні особливості виявлення, дослідження, обліку, охорони, збереження й використання пам'яток культурної спадщини у Республіці Литва.

Ключові слова: охорона культурної спадщини, об'єкт культурної спадщини, пам'ятка, Список всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Міжурядовий комітет з охорони всесвітньої культурної і природної спадщини, Конвенція про охорону культурної і природної спадщини.